

DEBATT

Redaktör Carina Stensson Bitr redaktör Björn Jorner
 Debattredaktionen debatt@svd.se Telefon 08-13 51 49
 Webb: SvD.se/debatt Twitter: twitter.com/SvDDebatt Facebook: SvD Debatt

Statlig kontroll som inte hör hemma i en demokrati

Samtliga partier är i grunden överens om att staten ska behålla sitt fasta grepp om SVT, SR och UR. Och i stället för att minska den statliga tillsynen vill de vidga den.

Muycket skrik för lite ull, sa gumman när hon rakade grisen. Ordstävet beskriver väl den politiska debatten om public service-företagen. Med brösttoner har justitieminister Morgan Johansson pekat på Ungern där public service förvandlats till "statstelevision som pumpar ut regeringens propaganda". En skrivning om "oberoende" i grundlag skulle enligt Socialdemokraterna och deras samarbetspartier omöjliggöra en sådan utveckling i Sverige.

Bakom denna potemkinkulliss av fraser är samtliga partier i grunden överens om att staten ska behålla sitt fasta grepp om SVT, SR och UR. Och i stället för att minska den statliga tillsynen vill de vidga den (SOU 2020:45, 2018 års tryck- och yttrandefrihetskommitté).

Debatten har skapat förvirring och frågor om huruvida de tre bolagen saknar grundlagsskydd i dag. Flertalet av de grundprinciper som bär upp yttrandefrihetsgrundlagen och tryckfrihetsförordningen gäller för de tre företagen samt även för kommersiella etermedier som till exempel TV4. Skyddet omfattar bland annat ett förbud mot förhandsgranskning, meddelarfrihet samt att endast de brott som anges i de bägge grundlagarna kan beivras och åtal väckas endast mot den ansvarige utgivaren.

Socialdemokraterna, Miljöpartiet och regeringens samarbetspartier vill att public serviceföretagens *existens* och *oberoende* ska säkras i grundlag.

Men förslaget till lagtext i Socialdemokraternas särskilda yttrande till utredningen är en hägring. Där anges bara vad som definierar ett public serviceföretag, inte att det ska finnas ett och än mindre att anslagen ska garanteras. Vad som ligger i begreppet oberoende varierar beroende på vem som uttolkar det. Kommittén gör inte ens ett försök och slipper därmed slå knut på sig själv. En verksamhet som fullt ut finansieras över statsbudgeten kan inte betecknas som oberoende om inte begreppet helt ska urlakas sitt värde. Att i grundlag föra in begrepp som kan tolkas efter läge och behov har alltid straffat sig.

Samtidigt som S-förslaget är substanslöst vad gäller oberoendet innehåller förslaget till lagtext skrivningar som legitimerar och förstärker kontrollen. Om begränsande och tøjbara begrepp som "opartiskhet" och "saklighet" skulle tas in i grundlag ges de en tyngd de inte bör ha. Förslaget kan inte liknas vid något annat än ett lagligt trots att det aldrig kommer att realiseras eftersom tre partier, M, KD och SD, avvisat det.

Den verkliga proberstenen på politikernas tal om oberoende är om de är beredda att begränsa sina egna möjligheter att direkt eller

indirekt styra innehållet i public service och även TV4. Och här går samtliga partier i takt.

Regeringar har sedan 1992 använt den öppning i yttrandefrihetsgrundlagen som gör det möjligt att ställa särskilda krav på etermedierna. Detta slukhål inkluderar även en möjlighet – inte en skyldighet – att inrätta en särskild nämnd som ska kontrollera att företagen inte avviker från sändningstillstånden.

Villkoren för public service-bolagen fastställs av regeringen medan Myndigheten för press, radio och tv bestämmer villkoren för de kommersiella etermedierna. Kontrollen utövas av Granskningsnämnden vars ledamöter utses av regeringen och vars verksamhet regleras i en särskild förordning beslutad av regeringen.

I sändningsvillkoren för etermedierna finns krav på "saklighet", att de ska beakta mediets starka genomslagskraft och att verksamhetens som helhet ska präglas av demokratiska värderingar. För public serviceföretagen tillkommer kravet på opartiskhet. Granskningsnämndens ibland bisarra och nyckfulla uttolkning av begreppen har förvirrat åtskilliga utgivare och reportrar. Det har skapat ångslighet och riskerar att leda till återhållsamhet.

Kontrollen samt att riksdagen årligen kommer att fastställa storleken på anslagen till public servicebolagen innebär att bolagens beskrivning av sig själva som "fri television" utgör ett farligt självbedrägeri. Även om SVT och SR i dag bedriver en seriös, angelägen och oberoende journalistik, uppblandat med tingeltangel, är det motiverat att tala om en statlig television/radio. Dagens struktur för kontroll och styrning kan i en annan samhällssituation förvandla den till ren Statstelevision.

Historien visar att ihärdiga påpekanden och påtryckningar från andra stater kan få även demokratiskt sinnade statsråd och regeringar att begränsa yttrandefriheten. Det skedde under andra världskriget när samlingsregeringen med administrativa åtgärder angrep främst den anti-nazistiska pressen med bland annat transportförbud, konfiskationer och varningar utfärdade av den från utrikesdepartementet styrda pressnämnden. Samhällsandan präglades av devisen "En svensk tiger". Ett mer närliggande exempel är när utrikesministern släckte Sverigedemokraternas webbtidning 2006 av hänsyn till svenska intressen utomlands. Samtidigt stängdes även Sverigedemokraternas hemsida.

Den som trots allt tvivlar på partiernas intentioner att behålla greppet över public service bör läsa sändningsvillkoren. Där anges att om regeringen beslutar om höjd beredskap vid krig, krigsfara eller andra extraordinära förhållanden i vårt närområde kan

Förslaget från 2018 års tryck- och yttrandefrihetskommitté blir den tredje utredningen på rad som på olika sätt och i olika grad kringskurit yttrandefriheten, skriver Nils Funcke. Foto: Christine Olsson/TT, Jessica Gow/TT, Janerik Henriksson/TT

”
Bolagens beskrivning av sig själva som "fri television" utgör ett farligt självbedrägeri.

regeringen besluta att SVT och SR ska "lyda direkt under regeringen". Skrivningen som Morgan Johansson godkänt bäddar för den ungerska situation han samtidigt varnar för.

Dagens tillsyn och kontroll hör inte hemma i en demokrati. Den skulle däremot ha passat Karl XIV Johan som hand i handske under första halvan av 1800-talet om han utöver oppositionspresen haft bångstyriga etermedier att kontrollera.

Radio- och tv-företagens unika webbpubliceringar har hittills varit forskonade från statlig innehållsgranskning. Företagens utgivare har inom yttrandefrihetsgrundlagarnas ramar kunnat verka på samma villkor som dagspressen. En fredad zon där inlag som fällts av granskningsnämnden skulle kunna publiceras i modifierad form.

Men nu ska även de unika webbpubliceringarna lyda under samma villkor som sändningarna och ställas under statlig tillsyn. Om det är samtliga partier överens. Förslaget att beröva företagen frihet från andra regler än de som gäller för dagspressen motiveras inte med att företagen under de 10–15 år webbpubliceringarna pågått missbrukat detta "kryphål". Motivet anges i stället till att utan en extraordinär statlig tillsyn tappar publiken sin tilltro till företagens verksamhet. En märklig logik. Tilltro och förtroende byggs genom en god och självständig journalistik, inte genom utökad statlig kontroll.

Med tanke på att SVT, SR och UR verkar på nåder av statsmakterna är betydelsen av dagspressen, webbtidningar och tidskrifter oerhört väsentlig. Men även här har staten lagt ut sina tentakler. Myndigheten för press, radio och tv har börjat utöva tillsyn över delar av dagspressens tv-sändningar och det nya mediestödet har kopplats till innehållet. Endast den som uppnår en av myndigheterna fastställd etisk nivå ska få del av stödet. Etikprövningen görs till en statlig angelägenhet och myndighetsuppgift. Regeringen har uttryckt att den avser att införa motsvarande regler även för det traditionella presstödet. På sikt riskeras det självreglerande systemet med Mediernas etiska nämnd och en medieombudsman.

Kommitténs förslag blir den tredje utredningen på rad som på olika sätt och i olika grad kringskurit yttrandefriheten. Det har skapat revor i den sköra vävnad och tradition Sverige har med 1766 års tryckfrihetsförordning. Nu behövs en utredning med uppdrag att utvärdera de senaste årens ändringar och återge tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen deras styrka.

Nils Funcke
 journalist, expert på yttrandefrihet och tryckfrihet